

## DEDE KORKUT HİKÂYELERİ'NDE BENLİK, KİMLİK, KİŞİLİK ÜÇGENİNDE DEVLETLÜ OĞUL, YİĞİT VE EREN

Gülnaz ÇETİNKAYA\*

**Özet:** Ortak hafızanın sesi olarak yüzyıllara seslenen Dede Korkut Hikâyeleri toplumsal yaşamın kültür aktarıcı kodlarına sahip bir eserdir. Hikâyeler toplumsal yaşamın önemli bilgilerini aktarıcı ve yaşatıcıdır. Toplumsal yaşamın düzenini oluşturan en önemli yapı ise yönetim sistemidir. devletin kutsal sayılması, daha önceki yönetim anlayışlarının etkisi ve yönetimin toplumsal yaşamdaki önemi hikâyelerde yönetim sisteminin sembolik anlamlar kazanmasına neden olmuştur. Yönetim sistemi yeme-içme, giyim-kuşam gibi pek çok alanı da içine alan çok katmanlı bir sistem olarak görülmüştür. Bu bağlamda devlet yönetimindeki kişiler, bunların ilişkileri ve akrabalık bağlantıları da hem yönetimin hem de devletin bekası için önemli görülmüştür. Oğul devletli olarak nitelendirilmesi, her hikâyenin sonunda devlet için yapılan dualar, otoriteye bağlılık için edilen yeminler devletin güçlü temeller üzerinde yükseldiğini ortaya koymaktadır. Böylece kişi belirli bir yönetim sisteminin oluşturduğu sosyal öğretiler içinde kahramanlık yolculuğuna çıkmaktadır. Kişinin devletli oğuldan erenliğe kahramanlık yolculuğundaki aşamalar bu makalenin konusunu oluşturacaktır.

**Anahtar Kelimeler:** Devlet, oğul, yigit, eren, sistem

### **“Devletli” (Son Of The State), “Yigit” (Braveman) and “Eren” (The Saint) within the Triangle Of Individualism, Identity, and Personality in Dede Korkut Stories**

**Abstract:** Addressing the centuries as the voice of the collective memory, Dede Korkut is a literary work that transmits and reflects cultural codes of Turkish social life. As the management system of a society is significant for social life organization. The view that the management system is sacred, the effects of former administrative mentality and the perceived importance of statecraft caused these stories to have symbolic administrative meanings. The statecraft was thought to be a multi-layered system that include many aspects like food and beverage as well as clothing and apparel. Administrators, their relations and kinship connections were also considered important for the survival of the state administration. The sons of the administrators used to be called “devletli” (son of the state, literally or “great and

---

\* Dr., Hacettepe Üniversitesi, E-posta: gctinkaya@hacettepe.edu.tr

*wealthy person” with an extended meaning). The prayers for the state at the end of each story and the vows for loyalty to the authority of the state reveal the idea that the state was deemed to rise on strong foundations. So, the individual reader experiences a heroic journey setting out from the status of “devletli” to that of “erenlik” (being a saint) within the social teachings of the management system, which forms the contents of this article.*

**Keywords:** State, sons, brave men, erenlik, system

Dede Korkut Hikâyeleri’nde kişilerin doğumları ile başlayan bireyselleşme süreci, toplumsal yapı içerisinde önemli aşamalardan geçiş ile devamlılık göstermektedir. Bu aşamalarda bireyin hem fiziki, hem de ahlaki bütünlüğe ulaşması söz konusudur. Bu süreç benlik farkındalığı ile başlamakta ve kişilik, kimlik bütünleşmesine doğru gitmektedir. Süreçlerin hikâyedeki karşılığı ise “devletli oğul”, “yiğit” ve “eren” söylemlerine denk gelmektedir. “Devletli oğul” dan eren kavramına geçiş, çok katmanlı değerler sisteminin dile yansımış kodları olarak görülebilir. Bu anlamda “eren” lik A. Giddens’in da belirttiği gibi “tehlikeler ve fırsatlarla mücadele edilen uzun süren deneyimler” toplamıdır. (Giddens 2010:80)

Arapça bir sözcük olan “devlet” kelimesi “talih, baht”, “servet, kısmet”, “iktidar, egemenlik” ([www.tdk.gov.tr](http://www.tdk.gov.tr), Gökyay 2007:269) anlamlarında kullanılmaktadır. Devlet kelimesi, anlamlarından da anlaşılacağı üzere sadece yönetim sisteminin bir parçası olmamış aynı zamanda toplumsal yapı ve değer sisteminin felsefi alt yapısını oluşturan bir sembol olarak da kabul edilmiştir. Bu durum, aile, eğitim ve inanç sistemleri ile bütünleşmiş “devlet” anlayışının kültürel yapı içerisinde anlam oluşturu ve aktarıcı sembolik kod olarak yaşatılmasını sağlamıştır. Bu anlamda devletin varlığı belirli bir zamanda ve mekânda düzenin varlığını ifade etmektedir.

Hikâyelerde “devlet” kelimesi, kökene ve bir yere aidiyete vurgu yaptığı gibi “mutluluk”, “talih” anlamlarıyla da kullanılmaktadır. Devlet kelimesi Dede Korkut Hikâyelerinin giriş bölümünde, *Dirse Han Oğlu Buğaç Han Hikâyesi’nde, Salur Kazanın Evinin Yağmalandığı Hikâyede, Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek, Kazılık Koca Oğlu Yigenek Hikâyesi’nde, Basat’ın Tepegöz’ü Öldürdüğü Hikâyede ve İç Oğuzun Taş Oğuz’a Asi Olduğu Hikâyede* geçmektedir. Bu hikâyelerden *Salur Kazanın Evinin Yağmalandığı Hikâyede ve Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesi’nde* “devlet” ifadesi kişiyi nitelendirmek amacıyla kullanılmıştır. Salur Kazan hikâyede “ Kalın Oğuzun devleti, kalmış yiğit arhası”, Kam Pürenin Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesinde ise Bayındır Han “Devletli han” şeklinde nitelendirilmektedir. Yönetim sisteminin başında olan han ve beyin bu şekilde nitelendirilmesi devlet kelimesinin hem iktidara ve yönetmeye hem de talih, mutluluk, güç ve uzun ömürlülüğe gönderme yaptığını ortaya koymaktadır. Diğer hikâyelerde ise devlet “mutluluk” “kısmet” anlamlarıyla kullanılmıştır. Sadece *Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesinde* “devleti tepmek” ifadesi verilen şans değerlendirememek anlamıyla kullanılmıştır. Aynı hikâyede deli ozan kılığına giren

Bamsı Beyrek'in Kazan Bey'le yaptığı soylamada “Sağda oturan sağ bigler/solda oturan sol bigler/ İşikdeki inaklar/düpdü oturan has bigler/ kutlu olsun devletünüz” (Ergin 1997:145) ifadelerinde ise “devlet ve kutlu” ifadeleri bir arada kullanılmıştır. Burada “kut” tan gelen yönetim anlayışının devamlılığı ve sürekliliğinin dile yansımış kültürel belleğin referans oluşturu söylemi görülmektedir.

Bir kimsenin “öz varlığı, kişiliği, onu kendisi yapan şey, kendilik, şahsiyet.” ([www.tdk.gov.tr](http://www.tdk.gov.tr)) olarak tanımlanan benlik, bireyin “devletlü oğul” dan yiğit aşamasına geçtiği süreçte karşımıza çıkmaktadır. Erkek evlatların hikâye içerisinde “devletlü oğul” olarak nitelendirilmesi önemlidir. “Devletlü oğul” ifadesi toplumsal yaşam içerisinde önemli bir sıfattır.. Burada soy, soyun devamı, yere, toprağa bağlılık vurgulanmaktadır. Hikâyelerin giriş bölümünde yer alan “Devletlü oğul kopsa ocağınun közidür. Oğul dahi neylesün baba ölüp mal kalmasa. Baba malından ne fa'ide başta devlet olmasa...” (Ergin 1997: 74) ifadelerinde hem soya, hem de kazanılan maddi varlıkların belirli bir yönetim sisteminin bir parçası olmadan anlamsızlığına vurgu yapılmaktadır. Bu anlamda kişi bireysel kimliğini(adını) kazanmadan önce toplumsal kimliğini kazanmaktadır. Özellikle erkek evlat sahibi olmak toplumsal değer sistemi içerisinde önem verilen bir unsurdur. “Devlet oğul, mal tahıl, mülk değirmen” sözleri de bu değer anlayışının kültürel belleklerden günümüze aktarılan ardıllarıdır. Bu ifadeler, devlet kelimesinin hem mekânla, hem yönetimle hem de manevi anlamlar dünyasıyla ilişkisini yansıtmaktadır. “Devletsüzün şerri” ise kaçınılan bir unsurdur. Dede Korkut Hikayelerinin giriş bölümünde “devletsüzün şerrinden Allah saklasun” (Ergin 1197:74)söylemi, kültürel yapının uyarıcı kodu olarak “develetsüz” e vurgu yapmaktadır. Kökenin bilinmemesi yabancı ve öteki kavramına götürmekte, bilinmezlik ise korku, yabancılaştırma ve ötekileştirme göstergesi haline gelmektedir.

Bu anlamda yönetim sistemi ile ilgili kabuller felsefi anlamlarla yüklü bir değerlendirme sistemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireyin ad almadan önceki sıfatının “devletlü oğul” olması da bireysel kimliğin oluşumunda yönetim sisteminin etkisini ortaya koymaktadır. Toplumsal sistemin içerisinde birey, hem sistemi oluşturur hem de devam ettirir. Toplumsal yönetim sisteminin inanç, gelenek görenekler üzerine inşa edilmiş yapısı köklü bir geçmişin değerlerinin yol göstericiliğinde karar almayı sağlar. Sistemin içinde yer alan birey, kimliğini bu sistemin içinde kazanır. Toplumsal sistemin oluşturduğu ve onayladığı değer yargılarının uygulayıcılarının ve temsilcilerinin tanıklığı, bireyi bir aşamadan başka bir aşamaya geçirir. Bu anlamda devlet, bireye paye ve mutluluk verir. Aidiyet kavramının olmadığı yerde kazanılan değerlerin bir anlamı yoktur.

Platon'a göre devletin gerçek bir birlik olması ailenin devlet içinde erimesinden geçer. O, devleti büyük bir aile olarak görür. Devleti dünya üzerinde iyi ve doğruyu gösteren bir eğitim kurumu olarak değerlendirir.(Weber 1998: 64-65) “Devletlü oğul” dan “yiğitlik” e geçiş ise belirli bir kırılma noktasında gerçekleşir. Bu kırılma noktası ise genellikle hikâyelerde on beş yaş olarak verilmektedir. Bu dönemde

belirli bir hüner göstermeden önce meydana aşık oynayan çocuk, güç ve akıl birlikteliğine dayanan mücadeleden sonra yiğit olarak nitelendirilmektedir. Geleneksel yaşamın öğretileri içerisinde yetişen, gören, duyan ve öğrenen çocuğun öğrendiklerini uygulaması ve göstermesi beklenir. Sözlü kültür ortamında öğrenilen bilginin teyit edilmesi, kültürel yapının değerlendirme ölçütleri olarak nitelendirilebilir. Duyarak, görerek edinilen bilginin davranış olarak dışavurumu gerekir. Geleneksel öğretinin somutlaştırılması davranışın temelidir. Sonuç, süreç yolundaki aşamalardan biridir.

Sözlü gelenek içerisinde duymak ve görmek önemlidir. Duyulmanın ve içselleştirilmenin gösterilmesi, kabul ettirilmesi gereklidir. Bu anlamda fiziksel hüner gösterme, sosyal yaşamın gereklerini öğrenmeye başlayan ve bunu kişiliğinin bir parçası haline getiren çocuk için tamamlanma yolundaki önemli aşamalardan biridir. Gösterilen bu hüner neticesinde birey, çocukluktan çıkıp “delikanlı, yiğit” kimliğini kazanmaktadır. Bu aşama bireyin hem kendi ile ilgili farkındalığının, hem de başkalarının birey hakkında farkındalıklarının oluştuğu bir aşamadır. Bu içsel ve dışsal farkındalık neticesinde benlik oluşmaktadır. Bu anlamda “benlik, geçmişten beklenen geleceğe doğru bir gelişim çizgisi oluşturur. Birey geçmişini beklenen bir gelecek ışığında gözden geçirerek içselleştirir.” (Giddens 2010:104)

Bu içselleştirme sonucu bireyin toplumsal yaşam içerisinde bir eşik atlaması söz konusudur. Eşikten önceki ve sonraki yaşam birbirinden farklı olmakta ve toplum, erenliğe giden yolda yürüyen bireyden farklı davranışlar ve görevler beklemektedir. Ad alma sürecindeki toplumsal yapının yiğitliğe attığı sembolik değerler de keşfedilen bireysel güç ile toplumsal beklentiyi dengeleme yolundaki önemli aşamalardan birini oluşturmaktadır. Bu kapsamda birey “ nadiren anladığı bir dünyada tanımadığı bir imgeyi amaçlayarak, henüz keşfettiği bir bedenle kişi olmanın eşliğinden girer. O, kendi kendine dayanmak isteyen bir birey olmak ile aynı zamanda yalnızca ailenin verebileceği azıcık güvenliği ve güvenceyi yitirmekten korkan biri olmak arasında karışık bir isteğe sahip” olmaktadır. (Gander 2004: 492) Bireyselleşme geçmişin değer yargılarını, bir önceki kuşağın deneyimlerini yüklenerek geleceğe yol almak olarak nitelendirilmektedir. Bu anlamda Dede Korkut Hikâyelerinde geçen at-binit, deve-yüklet, koyun-şişlik gibi bağlantılar mücadelenin, kazancın ve paylaşmanın kimlik oluşturucu kültürel kodları olarak bireye sunulmaktadır.

Kişiden ad aldıktan sonra beklenen bazı davranış kalıpları vardır: Bunlardan birincisi “bedensel özellikleri kabul etmek ve bedeni etkili biçimde kullanmak”tır.(Gander 2004:440) Hikâyelerdeki benlik çizgisine geçişte ve önemli aşamalarda bedene dayalı güç faktörü kişinin fiziki farkındalığını ortaya koymaktadır. Bedensel farkındalık eylemle görünür hale gelmekte söz temeline dayalı uygulama ve kabullerle teyit edilmektedir. *Dirse Han Oğlu Buğaç Han Hikâyesi*'nde Dirse Han'ın fiziki farkındalığı meydana boğa ile yaptığı mücadele sonrasında belirginleşir, *Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesinde* Bamsı

Beyrek'in fiziki farkındalığı bezirganları kafirlerin elinden kurtarmasıyla, *Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı'nın* fiziki farkındalığı ise sevdiğine ulaşmak için meydana yaptığı mücadele ile görünür hale gelir.

İkinci olarak bireyden beklenen, “eril toplumsal rolü gerçekleştirme”dir. (Gander 2004:441) Bedenin farkına varmak ve atlanılan eşik durumundan sonra yiğitler, ava çıkıp hüner göstermek ya da düşman üzerine gitmek istemektedirler. Bu şekilde toplumsal yapı içerisinde eril kimlikten beklenenin gösterilebileceği alanlar yaratılmaktadır. Bu doğrultuda *Dirse Han Oğlu Buğaç Han Hikâyesi'nde*, *Salur Kazanın Evinin Yağmalandığı Hikâyede*, *Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesi'nde*, *Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Esir Düştüğü Hikâyede*, *Begil Oğlu Ermen Hikâyesinde*, *Salur Kazanın Oğlu Uruz'u Tutsaklıktan Kurtardığı Hikâyede* av motifine yer verilmektedir. Bu hikâyelerden *Dirse Han Oğlu Buğaç Han Hikâyesi'nde* Boğaç Han, *Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesi'nde* Bamsı Beyrek ad aldıktan sonra farkında oldukları güçleriyle birlikte eril söylemlerini oluşturmak için, *Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Esir Düştüğü Hikâyede* Uruz ise tam olan fiziki gücü, eksik olan bilgi, deneyim ve tecrübeyle tamamlamak için ava çıkmaktadır. Bu anlamda birey, belirli bir mekânda hem zihnî, hem de fizikî tamamlanma süreçlerini yaşamaktadır. Çünkü mekân geleneksel bilginin öğretim, aktarım ve yaşatım yeridir. Buradaki bilgi, tecrübe temeline dayalı bilgidir. Bir önceki kuşağın deneyiminin bugüne taşındığı alanlar olarak mekân önem kazanmaktadır. A. Giddens'a göre “Kendini gerçekleştirme fırsatlar ve riskler arasında bir denge temeline anlaşılabilir.” (Giddens 2010:106) Bu anlamda av, manevi olgunlaşma vesilesidir. Birey, kendini gerçekleştirme yolunda genellikle engellerle ve tutsaklıklarla karşılaşmaktadır. Toplumsal beklentinin somutluğu bireyin hata temeline dayalı davranışında ortaya çıkar. Hata temeline dayalı davranışın sonucundaki farkındalık ve inanç unsuru ile desteklenmiş sembolik alt yapısı olan sözlü kabuller düzenin oluşturulması ve sürdürülmesini sağlar. Yapılanın yanlışlığı bireyin kişiliği ve davranışında uç (alışıl gelmişin dışındaki davranış ve istek) bir unsur olarak görülür. Kendini gerçekleştirme sürecinde birey bir dizi mücadelenin içerisinde yer alır.

Üçüncü olarak bireyden beklenen davranış, “ana babadan ve diğer yetişkinlerden duygusal bağımsızlığı gerçekleştirmek” tir. (Gander 2004:442) Hikâyelerde babanın yol göstericiliği, bireyin davranışına yön verir. Birey, yeri geldiğinde babalarının yanlışlarını gösterebilecek bir olgunluğa da sahip olabilmektedir. *Dirse Han Oğlu Buğaç Han Hikâyesi'nde* baba kırk yiğidinin sözüyle oğluna öldürmeye kalkar, oğul babasını tutsaklıktan kurtararak babasının hatasını affeder. Böylece “Boğaç Han, Oğuz toplumunun mukaddes değerlerine uygun bir davranış örneği gösterir.” (Karakaş 2013:1872) *Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Hikâyede* Kazan Bey, oğlu Uruz'un on altı yaşına geldiği halde hüner göstermemesine üzülür. Uruz babasına hüneri oğul babadan öğrenir diyerek geleneksel yapının sözlü hatırlatmasını yapar. *Salur Kazanın Tutsak Olduğu Hikâyede*, *Kazılık Koca Oğlu Yiğenek ve Begil Oğlu Ermen Hikâyesinde*

oğullar Dirse Han Oğlu Buğaç Han Hikayesinde olduğu gibi babalarının tutsaklıktan kurtarır ya da tutsaklığa engel olurlar. (Karakaş 1993: 1871-1872)Bu doğrultuda oğullar babalarını eleştirecek, onların yaptıkları hataları affedecek bir olgunluk ve kişilik özelliği gösterirler. Birey, bu şekilde hem ruhi hem de fiziki mücadelesinde aynı zamanda “Toplumsal bakımdan sorumlu bir davranışı istemek ve gerçekleştirmek” (Gander 2004:443)olarak nitelendirilen dördüncü davranışı da gerçekleştirmektedir.

Fiziki farkındalık ve onaylanmadan sonra birey ile ilgili söylemler oluşmaya başlamaktadır. Bu söylemler; bireyin başarılarına, fizikî ve manevî özelliklerine yönelik olarak oluşturulmaktadır. Bu anlamda yiğit olarak nitelendirilen kişinin adında başlayan belirginleştirme daha sonra hal, hareket ve diğer özelliklerinde de ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla bireyle ilgili söylencelerin oluştuğu aşama kimlik kavramının oluştuğu yiğitlik mertebesine denk gelmektedir. “ İ bütünlüklü bir bireysel kimliğin bir anlatıyı gerektirdiği açıktır. Benlik anlatısıyla açıklık kazanır. (Giddens 2010: 104) Dolayısıyla hikâyelerde bireylerin adlarındaki yaptıkları davranış unsurları ile ilgili bağlantılar, akrabalık ve soya dayalı sıfatlar, bireysel kimlik anlatıları(biyografiler) olarak yorumlanabilir.

Ad alma ile başlayan yiğitlik süreci arkasına farklı unsurları ekleyerek erenlik sürecine doğru gidecektir. Benlik aşamasındaki tanınma bu aşamada toplumsal kabul sürecine giden yolda yapılanlardan yola çıkarak kişisel anlatının malzemesini oluşturmaya bırakmaktadır. Böylece benlik çizgisinde ad, arkasında yatan davranış unsuru için hatırlatıcı, çağrıştıracı bir unsur olduğu gibi geçmişin ve kökenin aktarıcısı olarak da görülmektedir. *Dirse Han Oğlu Buğaç Han Hikâyesi'nde* oğulun adının Buğaç, *Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Hikayesi'nde* Bamsı Beyrek olması hikayelerin başlangıcındaki olayları hatırlatıcı niteliktedir.

Fiziki büyüme ve manevî olgunlaşma süreçlerinde sorgulamalar, değerler ve değerlerin içselleştirilmesi temeline dayalı davranış kalıpları vardır. Bu anlamda benlik, kimlik ve kişilik süreçleri her aşamada hem ayrı ayrı hem de birbirini içeren kavramlar olarak görülebilir. Zamanda farklı kırılma noktalarında bireyin yaşadığı farkındalıklar, bir aşamadan diğer aşamaya geçiş için basamak olur. Sonuçta en sondaki basamak ise alt süreçleri içine alan bir tepe değer durumuna gelir. Bireyin farkındalığı bedeni ile başlayıp, manevî değerler sistemiyle devam eder. Çünkü fiziki gücün karşılığında kazanılan unsurlar manevî anlamlar dünyasının bir parçasıdır. Fiziki süreçlerdeki alt basamakların ve farkındalıkların tepe değerdeki aldığı şekil maneviyattır. Bu durum, bireyin her açıdan geldiği üst aşama olarak yorumlanabilir.

Kendine ait bir benlik kavramı geliştirmeye başlayan bireyin toplumsal yaşam içerisinde gösterdiği beceriler vb. kişilik kavramının içeriğini oluşturmaktadır. Benlik ve kişilik yönünden yetişmiş ve olgunluğa erişmiş kişinin adının önüne aldığı sıfat ise eren olmaktadır. “Bir kimseye özgü belirgin özellik, manevi ve ruhsal niteliklerinin bütünü, şahsiyet; Bireyin toplumsal hayatı içinde edindiği

alışkanlıkların ve davranışların bütünü. ([www.tdk.gov.tr](http://www.tdk.gov.tr)) olarak tanımlanan kişilik aşamasında başkalarının kişi ile ilgili söylemleri eren statüsünde yerini kişisel söyleme bırakmaktadır. Birey, bu aşamada toplumsal belleğin sözcüsü durumuna gelmektedir. Yaşadıklarını ve deneyimlerini geleneksel yapının değer yargılarıyla bellek süzgecinden geçirerek geleceğe taşıyan, “an” da karar veren ve uygulayan durumundadır. Eren kelimesi, burada iki anlamı çağrıştıracak şekilde kullanılmaktadır: Bunlardan birincisi herhangi bir konuda en üst seviyeye gelen kimse, diğeri ise özellikle yerel kullanımlarda er, erkek, kahraman, yiğit, babayiğit, tecrübeli kimse anlamıdır. “Eren” kelimesinin birinci anlamındaki kullanımına *Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesinde* rastlanmaktadır. Bu hikâyede Dede Korkut Deli Karçar’dan kız kardeşini istemeye gider, Deli Karçar’ın ise kız kardeşini vermek için bazı istekleri vardır. Dede Korkut bu istekleri ve Deli Karçar’ın kararını Kam Püre Bey’e bildirirken “Allahun inayeti, erenlerün himmeti oldu, kızı aldım” ifadesini kullanır. Burada Dede Korkut’un Deli Karçar ile yaptığı güç ve manevi değer mücadelesinde Dede Korkut “Allahun inayeti, erenlerün himmeti” ile galip gelmiştir.

“Eren” kelimesi hikayelerde “beg eren, gazi eren, cömert eren ,alp eren” olarak geçmektedir. Bu kullanımlarda eren olarak nitelendirilen kişilerin kahramanlıklarına, statülerine, yeme-içme ve paylaşmada cömertliklerine vurgu yapılmaktadır. Bu kullanımlarda erenlerin hem fiziki gücüne hem de inanç unsurlarına değinilmektedir. *Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Hikâyesinde* ise bu özelliklere “bilgi” de eklenmektedir. Kan Turalı “bu dünyayı erenler akıl ile bulmuşlardır.”(Ergin 1997:189) derken eren olarak nitelendirilen kişinin bilme, öğrenme ve kültürel bellek aktarıcı özelliğine de vurgu yapılmaktadır.

Dede Korkut Hikâyelerinde eren olarak nitelendirilecek kişilerin başında “Oğuzun ol kişi tamam bilicisi” olarak nitelendirilen Dede Korkut gelmektedir. Dede Korkut hikâyelerde yol gösterici, bilge biri olarak görülmektedir. Dede Korkut’un hikâye içerisinde yer aldığı yerlerde genellikle olumlu olarak nitelendirilen bir durum ve aşama vardır. Onun varlığı bir anda düzenin sağlam köklerinin bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda Dede Korkut sözleri ve davranışlarıyla geçmişe dayalı köklü anlayışın bugünde sembolleştirildiği bir kahramandır. Onun varlığı, geçmişe dayalı unsurları belleğinin derinliklerinde taşıması ve bugüne aktarması aslında devletleşme yolunda atılan köklü adımların bir göstergesi olmaktadır. Çünkü devlet, kökleri derinlere uzanan bir geçmiş üzerine şekillenir. Bu şekillendirmede geçmişin değer yargıları, inanç sistemi, yönetim anlayışı, savaşçı özellikleri, doğayı ve yaşamı yorumlama şekli, felsefesi, estetik anlayışı etkilidir. Bu anlamda Dede Korkut, yaşamın sembolü olan hayat ağacı gibidir. Belleğinin derinliklerinde yer alan unsurlar ağacın kökleri gibi devleti oluşturan sosyal dinamikleri geçmişe bağlar ve bu bağlar sürecin devamlılığı için hayati öneme sahip olur, yeryüzünde gördüğü işlev ve yönlendirmelerle şimdinin belirli bir düzen içinde yürümesini sağlar, Tanrı’yla olan bağı ise düzenin inanç

temeline dayalı geleceğinin bir sembolü haline gelir. Dede Korkut'un hikâyelerin sonundaki soylamalarda söylediği

Kanı didüğüm big erenler  
Dünya menüm diyenler  
Ecel aldı yer gizledi  
Fani dünya kime kaldı  
Gelimli gidimli dünya

Fani ucu ahir ölümlü dünya sözleri de yaşama ve hayata bilgece yapılan bir yorumun göstergesi haline gelir.

Dede Korkut dışında Hikâyelerde Bayındır Han, Kazan Bey ve devletlü oğulların babaları bilgi temeline dayalı olarak yol göstericidirler. Onlar hikâye içerisinde kimliğini kazanmaya çalışan yiğitlere kültürel belleğin kabullerini, yiğitlik mücadelesinin esaslarını tecrübelerinden yola çıkarak öğretirler. *Kazan Bey Oğlu Uruz'un Esir Düştüğü Hikâyede* Uruz, ilk mücadelesinde sorgulamalar yapar:

Berü gelgil ağam Kazan  
Deniz kbi kararup gelen nedür  
Od kibi şılayup ılduz kibi parlayup gelen nedür  
Ağız dilden biş kelime haber mana  
Kara başum kurban olsun babam sana (Ergin 1997:157)

Yukarıdaki soylamada yiğit ile babası arasındaki en büyük farkın oğulda algılanmanın, babada ise algılanan unsurun sembolik anlamlarını ve göstergelerini yorumlama olduğunu göstermektedir. Uruz'un sorgulamasına babasının yanıtı ise şöyledir:

Kara deniz kibi yayakanup gelen  
Kafirün leşkerüdür  
Gün kibi şılayup gelen  
Kafirün başında ışığıdır  
İldı zkibi parlayup gelen  
Kafirün cıdasıdır

Azgın dınlü yağı kafirdir oğul ( Ergin 1998:158) Kazan Bey'in cevabı kafir ile ilgili bilgilerin doğal göstergelerle sembolleştirilmiş şeklini ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda göstergeleri yorumlamak tecrübe temeline dayalıdır. Erenlik fiziki tecrübeden yola çıkarak kahramanlığın manevi dünyasına hitap edecek söylemler oluşturmayı da gerektirmektedir.

*Salur Kazanın Tutsak Olduğu Hikâyede* Salur Kazan geçmişte yaptıklarından bahsederken aynı zamanda kendi söylemini ve yaşam ile ilgili öğretilerini de aktarmaktadır:



Bin bir erden yağı gördüm-ise öyünüm didüm  
Yigirmi bin er yağı gördüm-ise yıylamadum  
Otuz bin er yağı gördüm-ise ona saydum  
Kırk bin er yağı gördüm-ise kıya bakdum  
Elli bin er gördümise el vermedüm  
Altmış bin er gördüm-ise aytişmadum  
Seksen bin er gördüm-ise segsenmedüm  
Toksan bin yağı gördüm-ise yüzüm dönmedüm  
Yüzi dönmez kılıcum ele aldum  
Muhammedün dini ışkına kılıç urdum  
Ağ meydanda yumrı başı topça kesdüm  
Anda dahı erem bigem diyü öginmedüm (Ergin 1997:236)

Yukarıdaki soylamada erenlik statüsünde bulunan kişinin alçak gönüllüğü ve yaptıklarını dillendirmemesi gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Salur Kazanın tutsaklık durumunda bu sözleri söylemesi, geçmişin birikimlerinin ve değerlerinin verdiği güçle bağlantılıdır. A. Giddens' e göre "Hem kişisel hayatta hem de toplumsal ortamlarda yeniden elde etme ve güç kazanma süreçleri yoksun bırakma ve kaybetme süreçleri ile iç içe geçer ve bireyler bu süreçlerde daha derin vasıflar kazanırlar. (Giddens 2010:18) Bu anlamda tutsaklık ve yapılan bireysel hatalar, bireylerin kimliğe doğru gidişte manevi kazanımları için aşama teşkil etmektedir. Kimlik kazanma aşamasındaki sorgulamalar, manevi anlamda tamamlanmamışlığın bir göstergesidir.

A.Giddens, var olmayı gündelik hayatın farklı noktalarında yer alabilmek için ontolojik referans noktaları yaratmak olarak görür. (Giddens 2010: 69) Bu anlamda birey var olma sürecinin her aşamasında değişimin bir parçası haline gelmektedir. Değişim çevredeki faktörler, insanlar, mekân ve inanç düzleminde olduğu gibi, bireyin kendi içsel düzleminde de gerçekleşmektedir. Birey benlik kavramında toplum, kimlik kavramında birey, kişilik kavramında yine toplum ile karşı karşıyadır. Toplum tarafından var oluşsal yapının onayını alan birey, kendini gerçekleştirmenin yollarını kahramanlık yolunda yaptığı mücadele basamaklarını çıkararak gerçekleştirir. Bu aşamada sorgular, eleştirir, tutsak olur ve mücadele eder. Bu aşamaların hepsinin karşılığı toplumsal yapının değerlendirici mekanizmalarında cevap bulur. Yiğidin mücadelesi öğrendiği toplumsal değerleri uygulama aşamasıdır. Bu aşama genellikle kolektif bir dayanışma ile sonuçlanır. Bireyin gelecek yolculuğunda geçmiş, "doğruluğu ispatlanmış pratikler" kuşağı aracılığıyla geleceğe bağlanmaktadır. Bireyin belirli bir andaki var oluşu bu anlamda geçmişin deneyimlerinin içinde bulunulan "an"da uygulanmasından geçmektedir.

#### **Sonuç:**

Çocukluktan erinliğe geçiş sürecinde fiziksel ve manevî açıdan bir tamamlanmışlık söz konusu olmaktadır. Bireyin devletlü oğuldan erinliğe doğru gidişi pek çok eşikten geçmeyi gerektirmektedir. Atlanan her bir eşik bir önceki

değerleri özümsemenin ve bir sonraki aşamaya taşımanın göstergesi haline gelmektedir. Kişi “ben” den “biz”e doğru gidişi benlikten kişiliğe doğru giderek tamamlamaktadır. Bireyin yaptığı mücadeleler toplumsal yarar adına yapılmakta devletli olarak nitelendirilen kişi yine devletin bekası için çalışmaktadır. Hikâyeler, zaman yolculuğunda her biri kahramanların başından geçen olaylar gibi görünse de köklü tarih anlayışına, gelenek, göreneklere dönemin penceresinden bakmayı sağlamaktadır. Bu durum, kültürel süreklilik temelini kültürel bellek üzerinden canlı tutmaktadır. Hikâyelerde bireyler, tarihi bir kahraman olmanın ötesinde canlı birer toplumsal bellek taşıyıcısı olarak yer almaktadırlar. Bireylerin kişisel deneyim temelinde dayalı anlatıları, devletli oğuldan erenliğe gidişte sözlü tarihin canlı tanıkları olarak dönemler üstü bir söylem oluşturmaktadır.

#### KAYNAKLAR

- ERGİN, Muharrem, (1997), *Dede Korkut Kitabı*, Ankara: TDK Yayınları.  
GANDER M. J., GARDİNER H. W., (2004), *ocuk ve Ergen Gelişimi*, Ankara: İmge Kitabevi.  
GIDDENS, Anthony, (2010), *Modernite ve Bireysel Kimlik, Geç Modern ağda Benlik ve Toplum*, İstanbul: Say Yayınları.  
KARAKAŞ, Rezzan, (2013), “Dede Korkut Hikayelerinde Tutsaklıktan Kurtarma ve Bey Oğulları Arasındaki İlişki”, *Turkish Studies*, VIII/I: 1867-1879.  
WEBER, Alfred, (1998), *Felsefe Tarihi*, İstanbul: Sosyal Yayınlar.  
www.tdk.gov.tr